

MARIN PREDA'S PLACE IN ROMANIAN LITERATURE

Elena Bornea (Benza)
PhD. Student, University of Pitești

Abstract: The study reveals the work characteristics of the most impressive post-war Romanian prose writer, Marin Preda: the profound connection with reality, time identified with history, individual vs history relationship, storyteller's theme, couples' theme, characters (characteristic of the rural and urban world), the recording of its opera in modernism (by writing techniques and styles and specific themes form his own time), authenticity and his own style (the forms of orality coexist with those of the scriptural ones, the popular expression with the intellectual, neological one).

Among the most important critics who explored the world of his prose, there are famous names, such as Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Mihai Ungheanu, Ov.S. Crohmălniceanu, Alexandru Piru, Ion Bălu etc., who offer their personal perspective on Marin Preda's opera, whose mysteries have not been discovered yet.

Keywords: Marin Preda, rural-urban, individual-history relationship, modernity, authenticity.

Marin Preda (1922-1980) este unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai literaturii române contemporane. Opera sa a marcat o epocă, a impus o problemă specifică și o viziune personală asupra existenței. Publicul și critica au fost receptivi la opera celui mai impunător prozator postbelic, prin productivitatea artistică și încrederea constantă în funcțiile scrisului. Reluând experiența interbelică, Preda continuă procesul de modernizare a viziunii realiste, susținute de o "filosofie de existență" (Eugen Simion) și o conștiință morală transmisă personajelor.

A cerceta opera prediană înseamnă a pătrunde într-un adevărat univers, un univers explorat de nume celebre ale criticii românești: Eugen Simion, Mihai Ungheanu, Ov. S. Crohmălniceanu, Al. Piru, Nicolae Manolescu, Ion Bălu etc., dar ale cărui taine nu au fost încă epuizate.

Marin Preda a năzuit să aducă spațiul românesc spre culmile desăvârșite în scrisul modern alături de mari personalități ale lumii, precum Kafka, Hemingway, Steinbeck, Faulkner, Joyce, Camus, Borges ori Marquez. Scrierile sale uimesc la fiecare nouă lectură, conturând opera unui scriitor de excepție, care a dat dovadă de profesionalism în tot ceea ce a realizat. În acest sens se cuvin a fi amintite reeditările, edițiile, de obicei, „revăzute și adăugite”, care i-au permis scriitorului să elimine pasaje care purtau amprenta literaturii „epocii”, să adauge părți noi, să finizeze stilistic operele.

Marin Preda a declarat, frecvent, că a avut ca modele literare pe Tolstoi și Dostoievski. Deși fascinat de al doilea, unii critici au considerat că scriitorul îl urmează pe cel dintâi (Eugen Simion), alții au situat asemănarea cu Dostoievski în inspirația din mediile umiliților și obidiților, oameni care au fost nevoiți să sufere foarte mult, ajungând la disimularea vieții sufletești și la susceptibilitate externă, dar au găsit temeuri să aprecieze drept polemică relația cu modelul: „autorul nu grefează arbitrar psihologii dostoievskiene pe caracterul oamenilor noștri, ci descoperă în sensul polemic al cărții sale [...] complicații necunoscute ale sufletului rural. [...] De Dostoievski îl desparte în plus pe Marin Preda răceală voită a prozei sale. [...] Fapte de o extremă violență, situații de o mare încordare sunt prezentate sec, fără vibrație sufletească, scriitorul având aerul că se scuză de întâmplări banale. O luciditate tulburătoare reține amănunte și detalii acolo unde spiritul e copleșit de emoție. Și, invers, lucrurilor curente li se dă un relief straniu prin curiozitatea și insistența cu care sunt privite.”¹

¹ Ov. S. Crohmălniceanu, *Cronici literare*, E.S.P.L.A., București, 1957, p. 368

Autorul însuși declara, referitor la influența celor doi scriitori ruși, asupra operei sale: „În **Viața ca o paradă** există un personaj în care arăt ce efect a avut, într-o perioadă traducerea trunchiată a lui Dostoievski. Prin '48, am vrut să scriu un roman de o factură apropiată, dar a fost un eșec total și de atunci am terminat cu influența. Consider că Tolstoi a exercitat asupra mea o influență binefăcătoare.”²

Marin Preda își raliază opera de biografia lui, dar prezența elementelor autobiografice, subiective, nu exclude caracterul obiectiv al operei sale, ce analizează cu minuțiozitate universul țărănesc și pe cel citadin. Indiferent, însă, de mediul abordat, proza lui Marin Preda se organizează în jurul relației timp-om, urmărind integrarea individului în fluxul social.

Opera sa nu este vastă, ca întindere: cuprinde o serie de nuvele, romanele **Moromeții I și II, Risipitorii, Intrusul, Marele singuratic, Delirul** (rămas neterminat), **Cel mai iubit dintre pământeni** și piesa de teatru **Martin Bormann**.

Debutul este legat de prima slujbă a scriitorului, de corector la ziarul **Timpul**. În 1942 apare schița **Pârlitu'** în două numere consecutive, din 15 și 16 aprilie, ale foii literare, **Popasuri** a ziarului **Timpul**. Redactorul acestei pagini era Miron Radu Paraschivescu, un alt nume, alături de Geo Dumitrescu, de care se leagă începuturile literare ale scriitorului.

Prozatorul încercase inițial o apropiere de două mari personalități ale timpului: George Călinescu și Mihail Sadoveanu. Ambii nu au răspuns așteptărilor tânărului scriitor. Acesta avea să mărturisească mai târziu: „Acești doi mari oameni ai literaturii noastre cred că erau înstrăinați, în momentul acela, nu numai față de generația mea, dar și față de propria lor generație”.³ În schimb, Preda se simte în largul său în jurul revistei **Albatros**, condusă de Geo Dumitrescu.

Între 1942 și 1948 Preda este prezent în diferite publicații cu un număr de șaptesprezece proze. Receptarea prozei sale stă încă de la început sub semn favorabil, iată cum îl descrie Miron Radu Paraschivescu cu ocazia retipăririi nuvelei **Salcâmul** în **Revista literară** în 1947: „N-are decât 25 de ani, dar gândește mult și scrie puțin, parcă ar fi de 50. Sobru, închis într-un anumit mutism care nu-i mizantropie, ci atentă măsură de sine, muncitor, cinstit și hotărât. Marin Preda aduce în opera și în etica lui personală virtuțile neamului de țărani din Teleorman, de unde a pornit ca să răzbească singur în numai 7 ani de zile, până la conturarea unor forțe epice cu totul personale. Plecat de pe băncile școlii normale, vagabond pe ulițele Bucureștiului, ucenicind apoi, stăruitor și modest, prin lucru greu și prost plătit, de noapte, al redacțiilor, publicând rar și citind mult, Marin Preda este între tinerii de leatul lui, nădăjdea cea mai plină și mai realizată până acum... Cititorul își poate da singur seama de forța talentului lui Marin Preda în care îndrăznim să prevedem peste zece, cinsprezece ani, pe unul din romancierii de seamă ai literaturii noastre.”⁴

Marin Preda, la rândul său, va scrie mai târziu despre Miron Radu Paraschivescu: „După Eugen Lovinescu, nimeni n-a iubit la noi mai mult profesiunea de scriitor și nimeni n-a luptat mai mult să-i păstreze întreaga noblețe ca Miron Paraschivescu. Avea pentru asta tot ceea ce trebuia, entuziasm și capacitatea de a-l transmite și credința statornică în viitorul artelor, într-o epocă în care multe întrebări și îndoieli însoțesc această încăpățânată activitate a spiritului uman care este creația artistică.”⁵

Criticul Eugen Lovinescu, ca și Miron Radu Paraschivescu sau Geo Dumitrescu, îl remarcă pe tânărul scriitor: „Citisem în cenaclu o bucată intitulată **Calul**, scrisă cu o duritate pe care ulterior am pierdut-o. Lui Lovinescu nu i-a plăcut, dar avusesem noroc să-i citesc la o altă ședință o nuvelă mai tradițională intitulată **De capul ei** [...] Lovinescu a exclamat de câteva ori în timpul lecturii, cu vocea lui subțire și senină: « Are talent!... Are talent! » Ei, mi-am zis eu atunci plin de trufie, păi dacă am talent, stați să vă citesc una care să justifice această apreciere. Și am venit cu **Calul**. Hm! a

² Creație și morală, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 561

³ Florin Mugur, Convorbiri cu Marin Preda, Editura Albatros, București, 1973, p. 146

⁴ Apud Ion Cristoiu, „Marin Preda, neliniștitul”- studiu introductiv la volumul Marin Preda, Scrieri de tinerețe, Editura Minerva, București, 1987, p. VI.

⁵ Marin Preda, Imposibila întoarcere, Cartea Românească, București, 1975, p. 146

exclamat criticul până la urmă, în tăcerea plină de nesiguranță care o lăsase. Descriptiv...”

După apariția primului volum al romanului **Moromeții**, Eugen Lovinescu, în ciuda rezervei sale față de „materialul țărănesc” și a opțiunii sale pentru epica urbană, va primi romanul lui Marin Preda ca pe o fericită realizare, aceea care dezintegrează un grup bine sudat prin forța tradiției în **Moromeții**, istoria interacționând pe spații vaste în **Delirul**. În acest din urmă roman, obsesia istoriei îl face pe Preda să caute, în afara ficțiunii, materialul operei. Munca de documentare susținută pe care s-a ridicat „istoria” în acest roman a schimbat raporturile cu ficțiunea, care „nu tinde să transfigureze istoria reală, ci să se insereze în ea” deoarece „invenția românească se dovedește în multe cazuri inferioară posibilității de invenție a istoriei”.⁶

Marin Preda declara, referitor la istorie, într-un interviu realizat de Ion Drăgănoiu, în noiembrie 1969: „...istoria este una din obsesiile mele și probabil și a altor scriitori.”⁷ „Eu n-aș zice că obsesia fundamentală a scriitorilor români a fost istoria, ci soarta, ideea de destin, care a ajuns la forme de expresie împlinite.”⁸

În romanele lui Preda, timpul se confundă cu istoria. Încă din volumul întâi al romanului **Moromeții**, timpul apare ca o amenințare istorică. Relația individ-istorie apare sub o altă formă în perioada surprinsă de Marin Preda, în comparație cu secolul al XIX-lea: „Secolul nostru este caracterizat prin apariția maselor care, așa cum s-a zis, vor să facă istorie. Sigur că și în secolele anterioare făceau istorie, însă exponenții evenimentelor nu veneau din straturile cele mai adânci ale maselor.”⁹

O altă constantă a romanelor lui Marin Preda este tema povestitorului. Scriitorul însuși mărturisește că tema povestitorului a început să-l preocupe imediat după apariția în 1955 a volumului întâi din **Moromeții**, când a descoperit absența unui stil propriu, care să-i permită să se exprime pe sine, să vorbească el și nu personajele sale. În acest sens, scriitorul abandonează temporar lumea satului și-și îndreaptă privirile spre mediul citadin. Romanele **Risipitorii** și **Intrusul** sunt trepte parcurse de scriitor, conform propriilor mărturisiri, în căutarea identității profesionale.

După experiența din cele două romane, Marin Preda îndrăznește să atace tema povestitorului ieșind din universul obsesiv al tatălui fără să abandoneze însă total spațiul **Moromeților**. Astfel în 1967, cu un an înaintea apariției romanului **Intrusul**, Marin Preda publică și cel de-al doilea volum din **Moromeții**.

Romanele **Marele singuratic** (1972) și **Delirul** (1975), se adaugă **ciclului moromețian**, având însă importanță și sensuri autonome. Primul pledează pentru implicare în existență și asumarea activă a destinului, în pofida împrejurărilor neprielnice. Prin cel de-al doilea, scriitorul recuperează și pune în discuție perioada din preajma celui de Al Doilea Război Mondial: mișcarea legionară, viața politică destul de confuză a epocii și figura mareșalului Antonescu pe care îl situează în complicatul joc al circumstanțelor și încearcă să îl explice prin ele.

Apariția primului volum al romanului **Delirul**, l-a determinat pe Marin Preda să declare: „Tema povestitorului a apărut în preocupările mele după ce am scris **Moromeții**. Da, mi-am zis, am scris despre tatăl meu. Dar despre mine însumi pot scrie? Are vreo semnificație viața mea? Și astfel a fost scris **Delirul**. [...] **Delirul** este împlinirea temei povestitorului, care mă preocupă de multă vreme.”¹⁰

Romanul **Cel mai iubit dintre pământeni** (1980) reprezintă opera de împlinire a scriitorului, care reușea să iasă definitiv din tema „altora” pentru a se exprima asupra „propriei” teme: „Consider că romanul acesta de acum este tema povestitorului. Este Marin Preda. Preda este Petrini. Nu în datele biografice, desigur, ci după legile romanului. Încât la întrebarea: cine a scris

⁶ Eugen Simion, Scriitori români de azi, volumul I, ediția a doua revăzută și completată, Editura Cartea Românească, București, 1978, p. 451

⁷ Creație și morală, București, Editura Cartea Românească, 1989, p. 398

⁸ Ibidem, p. 399

⁹ Ibidem, p. 485

¹⁰ Creație și morală, București, Editura Cartea Românească, 1989, p. 493 - 494

Moromeții, se poate răspunde acum: este Petrini.”¹¹

O altă temă abordată în toate romanele lui Preda este tema cuplului: Ilie Moromete și Catrina, Birică și Polina (**Moromeții**), Doctorul Munteanu și Constanța Surupăceanu și Maria (**Intrusul**), Nicolae Moromete și Simina Golea (**Marele singuratic**), Victor Petrini și Matilda (**Cel mai iubit dintre pământeni**).

Eșecul în prietenie, tema tatălui, înstrăinarea de părinți, pierderea religiei, familia sunt alte teme prezente în romanele sale. Sentimentul neființei, al morții este predominant în operă. În acest sens, este deosebit de interesantă afirmația scriitorului că: „Momentul în care omul devine moral este momentul în care ia cunoștință de faptul că persoana lui fizică nu este nemuritoare.”¹²

Nuvelilor și romanelor lui Marin Preda li se adaugă și cele două volume de scrieri publicistice: **Imposibila întoarcere** și **Viața ca o paradă**. **Imposibila întoarcere** reprezintă confruntarea scriitorului cu problemele vieții cotidiene, iar **Viața ca o paradă** este mărturia drumului parcurs de la clipa trezirii „dintr-un somn” la voința de a elabora **Moromeții**.

Scriitorul se apleacă, cu un acut sentiment al participării și al responsabilității, și asupra unor teme, cum ar fi: creația și creatorul, fenomenul inspirației, literatura națională și universală, contemporaneitatea literară, lumea și problemele ei.

Ca publicist, Marin Preda se autocaracterizează astfel: „Prin temperament eu nu sunt polemist zgomotos care să iasă des în arenă. E drept, când ies mi-am pregătit bine armele și mi-am ales cu grijă victima. Polemist- înțelegând prin asta acel om care este dispus să se ia mereu la harță cu alții - n-am fost și nici nu voi fi. Eu prefer, am preferat întotdeauna să gândesc dacă am dreptate e suficient să știu că am dreptate și, cu vremea, acel care mă dușmănește să piară singur în neant.”¹³

Romanul românesc, prin Preda, atinge o nouă vârstă, este vorba de o vârstă a viziunii românești. Criticul Valeriu Cristea îi conferă acestei viziuni atributul de „clasică”, deoarece Marin Preda este „primul scriitor capabil să însumeze cu adevărat, într-o viziune totală și deci echilibrată, datele unei existențe cu mult mai complexe decât cea reflectată până la el. [...] Lumea se înfățișează în opera sa în toată diversitatea aspectelor ei, luminoase și întunecate, neselectate potrivit unor obsesii tiranice și limitative. Iar în centrul ei se află omul. Evocat în nota aceleași tendințe către totalitate, ca și natura, ca și istoria și societatea cu toate regiunile și treptele activității sale psihice și spirituale.”¹⁴

Marin Preda se identifică drept un scriitor care apără condiția literaturii realiste, care consideră că, în afara unor noțiuni ca istorie, adevăr, realitate, proza nu are nici un înțeles. Marea problemă a scriitorului rămâne aceea a cuprinderii cât mai largi și a exprimării vieții autentice în literatură: „Prima mea obsesie înainte de a concepe o poveste sau un roman este ca ceea ce scriu să fie adevărat, să aibă viață, cititorii să creadă că totul a fost real. Eu nu pornesc de la idei și sentimente în mod unilateral, ci mă gândesc că trebuie să realizez o lucrare credibilă.”¹⁵

Despre romanul realist și personajul literar, scriitorul afirma: „Romanul realist este legat de istorie, descrie oameni implicați în evenimentele vieții sociale - istorice. Or, acești oameni sunt chiar eroii romanului [...] Eu cred că personajul nu poate să dispară, câtă vreme oamenii mei sunt oameni implicați în evenimentele vieții sociale și intime.”¹⁶

La Preda, universul uman este în acord cu opera. Personajele lui aduc elemente de noutate, atât structura romanescă, cât și tipologia. Eroii acestuia tind să-și depășească condiția, în sens social și uman, dar foarte puțini reușesc, iar alții ratează, pentru că nu sunt cinstiți și puri. Se angajează în viață optimiști și încrezători, dar deziluzia este atât de mare, încât nu le mai rămâne decât lupta de a-și păstra ființa pură, neîntinată. Reprezentativ pentru un astfel de univers moral este Ilie Moromete, personalitate deosebită, reflexiv, șiret, care știe să și disimuleze intențiile. Marin Preda a

¹¹ Ibidem, p. 583

¹² Florin Mugar, *Convorbiri cu Marin Preda*, Editura Albatros, București, 1973, p. 61

¹³ *Creație și morală*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 448

¹⁴ Valeriu Cristea, *Domeniul criticii*, Editura Cartea Românească, București, 1975, p. 164

¹⁵ *Creație și morală*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 320

¹⁶ Ibidem, p. 578

adus în literatura noastră un nou tip de țăran: este vorba de acel tip de țăran care devine reflectorul transformărilor petrecute în viața socială și politică. Un om cu o judecată ageră, cu viață interioară, cu gesturi și vorbe care se deosebesc de gândurile lui, un țăran închis în sine.

Cel de-al doilea tip de personaj, caracteristic universului citadin este „risipitorul”, care urcă până la stadiul de „intrus”. Risipitori sunt: Nicolae Moromete, personajele din romanul „**Risipitorii**”, Călin Surupăceanu din „**Intrusul**”. Ei încearcă să se apere prin refugiere în vis.

Preda își exprimă opțiunea pentru autenticitatea personajelor sale, el afirmând că: „Personajul literar nu poate să dispară nici chiar dacă autorul ar dori, pentru că, în ultimă analiză, el însuși scriind, este personaj. Însă este probabil vorba despre „dispariția” personajului manevrat de scriitor, ceea ce dăunează chiar realismului. În orice caz, acest gen de personaj nu mai are ponderea de altădată. Autorul scrie dorind să dea maximă autenticitate personajelor, care evoluează în ficțiune. A apărut, cu alte cuvinte, o nouă convenție în virtutea căreia eroul, personajul, este mai liber în mișcările sale, iar cartea face impresia că este povestită la persoana întâi, chiar dacă povestește un autor. Acesta este tot o convenție, dar născută din dorința de autenticitate: cartea rămâne a unui scriitor care a cules mărturiile despre eroul său, despre viața lui socială, politică, intimă, nici n-ar fi ceva nou, întrucât în secolele trecute au înflorit, cum știm romanele epistolare în care eroii vorbesc ei înșiși, singuri prin scrisorile pe care le scriu. În noua convenție, epistola este înlocuită prin simpla și directă mărturie a eroului, ceea ce mărește sugestia de autenticitate.”¹⁷

Recomandarea lui Marin Preda, adresată tinerilor prozatori în privința subiectelor care trebuiau să fie abordate sunt prezentate în interviul menționat mai sus: „Desigur, călătoriile pot îmbogăți experiența de viață, dar în general nu este obișnuit ca scriitorul român să-și aleagă subiecte din alte țări, decât foarte rar, deși trebuie spus că marii scriitori au făcut-o creând capodopere, ca Malraux scriind despre China anilor '27, Hemingway despre războiul civil din Spania și exemplele se pot înmulți, mai modest la noi Alexandru Ivăsiuc, care a scris cea mai bună carte a lui, **Racul**, pe un subiect la ordinea zilei din țările latino-americane. Eu însumi am scris **Friguri**, după o călătorie în Vietnam.[...]

Nu vedeți că orice carte consacrată unui subiect real, adevărat, se cumpără imediat? Nu avem „criză” de subiecte, dimpotrivă, există o mare varietate de situații și tipologii umane. Am observat la tinerii debutanți în proză o foarte atentă cercetare a tipologiilor noi din societatea noastră: de exemplu, oamenii care părăsesc satul și se califică în industrie sau construcții. Sunt țărani prin originea lor, dar se trezesc într-o nouă categorie socială și reacțiile și problemele lor sunt întotdeauna foarte interesante, semnificative.”¹⁸

Scriitorul însuși a urmat aceste recomandări: personaje precum Ana Roșculeț din nuvela cu același nume, frații Sterian, Petre și Toma din romanul „**Risipitorii**” ori Călin Surupăceanu, eroul romanului „**Intrusul**”, sunt exemple care confirmă afirmația din finalul textului citat.

În articolul intitulat „Note ocazionale în favoarea romanului” apărut în **Viața românească**, nr.6, iunie 1957, p. 13-19, Marin Preda nota: „Iată, de pildă, o idee cu totul incompletă pe care și-au făcut-o unii la noi despre roman în ultimii zece ani. E vorba de „romanul modern” înțelegând prin acest gen literar deosebit de genul de „Roman de la Rose”. Destinul acestui gen literar ar fi, cică, să studieze caracterele și să facă clasificăție de tipuri.[...] În ceea ce privește căutarea originalității, se declară că acesta ar fi o preocupăție numai a diletanților, ba chiar a artiștilor lipsiți de valoare. Creator al romanului văzut astfel e declarat fără voia lui Balzac. Eroarea e din acela care n-are nevoie să fie demonstrată.”¹⁹

Pentru Preda, nu Balzac este cel care a influențat literatura contemporană, ci Tolstoi este cel căruia trebuie să i se atribuie „paternitatea romanului modern.” Scriitorul susține că, dintr-o perspectivă istorică lipsită de prejudecăți „marii creatori de universuri din ultima sută de ani sunt în

¹⁷ Ibidem, p. 578

¹⁸ Creație și morală, București, Editura Cartea Românească, 1989, p. 579-580

¹⁹ Biblioteca critică: Marin Preda interpretat de ... Antologie, argument, tabel cronologic de M. Ungheanu, Editura Eminescu, București, 1976, p. 18-23.

mod egal creatorii romanului modern, așa cum apare el astăzi, cu nenumărate tendințe și nu numai cu una redusă la stricta clasificare tipologică. E cât se poate de clar: Balzac, Tolstoi, Dostoievski, Stendhal și, îndrăznesc să spun, Victor Hugo, sunt creatori de universuri a căror influență se exercită după legi obiective asupra dezvoltării romanului modern.”²⁰

În cuvântul său la Conferința scriitorilor din 1963, inclus în cartea „**Creație și morală**” sub titlul „Drumul spre scrierea acelor cărți cu adevărat bune” (pag.96-103), Marin Preda era de părere că proza noastră contemporană trebuia să facă saltul de la fresca socială în care temele principale aveau în vedere relația dintre om istorie și actul lui creator la operele mai concentrate în care temele menționate se păstrează, dar se diversifică și sunt însoțite de semnificații noi, și originale și autentice prin „limitarea descripției la cunoașterea și experiența scriitorului și eliminarea literaturizării și invenției de raporturi și probleme exterioare cunoașterii scriitorului. Pentru ca literatura să facă o trecere calitativă de la o fază la alta, ea trebuie să lase în primul rând în urmă o mulțime de prejudecăți și apoi să-și încordeze bineînțelese forțele în vederea unui efort care să fie în orice caz unitar.”²¹

După părerea sa, problema care se ridica nu se mai referea la ceea ce se scria, adică la căutarea unei formule proprii în care experiența a scriitorului se confunda cu una sau cele câteva teme dominante în peisajul spiritual al timpului său.

„Reușita unei bune povestiri din zilele noastre are în vedere un erou sau o situație în care explicarea lumii și a condiției actuale a omului devine obligatorie, adică plasarea individului în centrul lumii și la intersecția tuturor marilor întrebări pe care o epocă febrilă de schimbări i le pune cu privire la viitorul ei și al lui.”²² Sau cu alte cuvinte:

„Scriitorul își exprimă viziunea sa asupra lumii printr-o identificare de substanță cu mediul social descris.”²³ Și Marin Preda a făcut cea mai fericită dovadă a posibilității scriitorului modern de a se identifica cu mediul social- înțelegând prin aceasta întreaga societate- abordând, deopotrivă, viața țărănimii, a intelectualității, a formării conștiinței muncitorești în noua societate etc.

Întrebat de Boris Buzilă ce ar trebui să înțeleagă un prozator prin „a fi actual”, Preda răspundea, printre altele: „Eu bănuiesc că cititorul nu este atât de curios să găsească pur și simplu într-o povestire sau într-un roman fapte și oameni din zilele noastre, ci fapte și oameni prezentați relevant în ceea ce au ei specific. Cerința actualității nu se poate rezuma numai la alegerea temei și subiectului. A istorisi cititorului ceea ce el deja știe nu înseamnă încă nimic.”²⁴

Toma George Maiorescu i-a adresat lui Preda o întrebare, asemănătoare cu cea pusă de Boris Buzilă: „Ce înțelegeți prin expresia „a fi modern în literatură?” Părerea lui Preda, și nu numai a acestuia, era că: „a fi modern în literatură înseamnă a fi cât de cât mai aproape de o viziune inedită și autentică asupra fenomenelor.”²⁵

Marin Preda, referitor la înscrierea în modernitate, considera că un scriitor trebuia să schimbe tehnica și mijloacele de exprimare, precum și punctul de vedere, el făcând o comparație între Remarque și Kafka. Dacă primul nu reușește să se detașeze de documente, când încearcă să vorbească despre lagărele de concentrare, cel de-al doilea creează o viziune de coșmar pentru a reda o istorie de coșmar. Din acest punct de vedere, Kafka nu mai apare ca un scriitor „de pus în dulap”, după cum susțineau unii critici la momentul respectiv.

Tot în cadrul interviului mai-sus menționat, Marin Preda afirma: „[...] Scriitorul care are de tratat teme specifice epocii noastre și vrea să facă o literatură credibilă fără s-o repete pe cea clasică, este clar că trebuie să învețe de la scriitorii mari ai secolului douăzeci, care au excelat în descoperirea unor noi forme și viziuni asupra realității.”²⁶

²⁰ Ibidem, p. 20-21.

²¹ Creație și morală, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 97.

²² Creație și morală, Editura Cartea Românească, București, 1989, p.340

²³ Ibidem, p.340

²⁴ Ibidem, p. 314

²⁵ Ibidem, p. 328

²⁶ Ibidem, p. 328

Preda consideră analiza o altă caracteristică a noii literaturi, alături de autenticitate, considerând că analiza este utilă pentru formarea conștiințelor oamenilor într-o societate în plină schimbare. În orice caz, temele abordate trebuie să țină seamă de cunoașterea realităților sociale și a oamenilor, deoarece, pentru prozator, arta este o formă de cunoaștere a realității.

Partizan decis al realismului, prin care înțelege marea literatură despre om și condiția lui, Marin Preda se ridică vehement împotriva acelor critici care căutau să impună o literatură ruptă de tradițiile și de solul viguros al creației naționale.

În dialogul dintre Marin Preda și criticul Eugen Simion²⁷, dialog purtat după apariția celui de-al doilea volum al romanului **Moromeții**, este dezbătută și problema romanului românesc contemporan. Într-un moment în care mulți dintre prozatorii tineri manifestau interes pentru formulele noi în epică, Preda publică un nou volum dedicat lumii satului. La remarcă criticului:[...] „cum se întrebă unii, iar despre țărani, tot despre țărani?!”, scriitorul răspunde:

„Dacă un scriitor ar ține seama de prejudecățile curente, ar ajunge să nu mai scrie nimic. Fiindcă n-a rămas categorie sau clasă socială despre care să nu se fi scris la fel de mult ca și despre țărani.”²⁸

Referitor la problematica romanului, Marin Preda consideră că sunt posibile trei orientări: „Ce mai poate spune literatura? Și anume romanul? În fața acestei realități, trei reacții sunt posibile. Una în care scriitorul rămâne la concepția secolului al nouăsprezecelea și declară pur și simplu că toate acestea nu au legătură cu creația artistică și că mai cuminte e să-și vadă de treabă liniștit și să pună mai departe pe hârtie rodul imaginației sale, ca și cum s-ar fi întâmplat nimic. Dar oare nu s-a întâmplat chiar nimic? Nu e oare evident că adevărul sare în ochi și că s-a întâmplat totuși ceva care a modificat ireversibil raporturile tradiționale dintre scriitor și public, și că a ignora aceste schimbări înseamnă a vâri capul în nisip? Poți să-l vâri dar asta nu folosește la nimic, poți să continui să scrii, dar întrebarea e dacă vei reuși în aceste condiții să determini o mișcare în conștiințe. A doua reacție e una cu totul opusă acesteia. Nu mai e nimic de făcut cu literatura legată de istorie și de eveniment. Literatura despre război? Iar despre revoluție? Literatura despre revoluție. Literatură despre țărani? Acum? Lasă că știm noi ce e de făcut: scoatem din plâsmuirile noastre tot ce-ar avea vreo legătură cu războaiele, cu mișcările de masă, cu relațiile sociale, cu evenimentele politice. Radem tot, extirpăm fără șovăire orice pulsație autentică, „psihologică”, „simbolică”, „parabolică”, „angajată” și de „concepție”, și vom scrie un roman în care vom descrie cum se scrie chiar acel roman, care se va nega pe sine pe măsură ce se va afirma, în așa fel încât la urmă cititorul să aibă senzația unei „absențe”. [...] Aceștia sunt adepții „noului roman” francez. A treia reacție posibilă o vom găsi la scriitorul care nu va ignora nici puterea documentului, care fascinează pe cititor astăzi, și nici imensa capacitate de informație pe care o reprezintă presa [...]. El va renunța să mai conteze pe descrierea unor evenimente deja știute, dar va încerca să iasă învingător folosindu-se astfel, dând bătălia și câștigând-o chiar cu armele adversarului. Cum? Prin cunoscuta putere de generalizare pe care documentul brut n-o posedă și nici reportajul de actualitate, oricât ar fi el de senzational. Există oare document cu o priză mai mare la cititor ca **Procesul** lui Kafka sau **Colonia penitenciară** sau **Ciuma** lui Camus, sau **Peretele** lui Sartre? E nevoie să ne mai oprim să explicăm enormul succes al tuturor operelor de acest gen, tocmai într-o operă în care am fi tentați să vedem o îndreptare a publicului de literatură? De un anumit fel de literatură, da, și se poate spune că poziția teoretică a noului roman francez a stârnit o curiozitate reală în lume. Creațiile practice însă, cu eroi asemănători unor umbre pe pereți, nu au devenit populare.”²⁹

Într-un moment în care se vorbea, pe de o parte, de existența și de necesitatea inspirației, iar, pe de altă parte, de inexistența acesteia și înlocuirea ei prin muncă, Marin Preda spunea: „Inspirația există și fără ea e greu de conceput o psihologie a creației [...]. Este revelația bruscă sau lentă, puternică sau de o intensitate diferită a ideii artistice. Ea arde apoi în sufletul și în conștiința

²⁷ Ibidem, p. 362-363

²⁸ Ibidem, p. 354

²⁹ Creație și morală, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 363

artistului ca o lumânare, până ce se consumă uneori înainte ca el să fie terminat lucrarea, ceea ce, evident nu e deloc plăcut.”³⁰

În această ordine de idei, trebuie amintită și afirmația că geneza oricărui roman este determinată de sentimentul sau sentimentele care susțin inspirația. Vorbind despre impulsul de a scrie **Intrusul**, Marin Preda afirmă: „Știu doar atât, că aveam o mare poftă să scriu această carte și că mă simțeam înarmat cu câteva sentimente stabile legate de anumite amintiri trăite. Din ele a ieșit cartea...”³¹

Pentru scriitor, punctul de plecare îl constituie totdeauna sentimentele; „ideile vin pe urmă”, în ultimă instanță, „dorința, plăcerea, jubilațiunea, descoperirile în actul de creație nu sunt raționale. Dar dorința de a scrie, oricât de vie ar fi, neluminată de o idee care trebuie să existe în ea cum e sămânța în fruct - n-ar da nimic.”³²

Într-o discuție apărută în revista **Cutezătorii** sub titlul „Cutezătorii în vizită la scriitorul Marin Preda”, întrebând dacă scrie de dragul artei sau pentru faptul că a fost impresionat de oamenii și locurile întâlnite, Preda răspundea: [...] „se poate scrie și de dragul artei, cu condiția ca totuși s-o faci din vocație... Ce înseamnă vocație? Înseamnă chemare, aplicație specială, dorință mai profundă spre o anumită îndeletnicire”³³

În momentele în care inspirația îl ocolește, creatorul nu trebuie să abdice de la misiunea sa, aceasta fiind un act de conștiință cu care este dator, dar privilegiul unei îndeletniciri sub semnul libertății.

„Din experiența mea, pot să afirm că această stare ideală, dorită de noi toți, scriitorii, poate fi chemată («provocată» e prea mult spus), poate fi adusă mai repede decât ar veni în mod spontan. S-ar putea naște întrebarea: «Cum?». Cred că printr-o conștiință puternică a responsabilității pe care n-o dă libertatea de care ne bucurăm față de alte profesii [...]. Dacă gândul «Trebuie să scriu!» este însoțit de credința cutremurată că, dacă nu știu, nu am rost pe lume, inspirația vine mai curând decât dacă am așteptat-o nepăsători și între timp ne-am petrece viața în chefuri.”³⁴

Marin Preda descrie actul de a scrie ca proces de ficțiune, deși opera literară are legături profunde cu realitatea, mai ales în ipostaza ei de „istorie”. De aceea respinge raportarea strictă a universului operei la cel al existenței cotidiene. Căutarea surselor operei „faptul divers” al existenței este considerată chiar imixtiune în laboratorul creatorului pe care acesta are dreptul să-l țină secret. „Consumul de literatură cere noi amănunte, noi revelații, noi interpretări bazate pe texte autentice, până când din scriitor și din operă nu mai rămâne nimic ne scos la lumina crudă a zilei, și să mai reziste după aceea cine poate în fața curiozității devorante a cititorului, care e nesatisfăcut și iritat dacă îi spui că există într-o operă secrete care nu poate fi desfăcute sau taine care nu pot fi sfâșiate.”³⁵

Aceeași idee este exprimată și în discuția din revista **Cutezătorii** și menționată anterior: „Cât despre deosebiriile dintre un erou și modelul său din viață trebuie să știți că niciodată un scriitor nu copiază realitatea. Nici pictorul, nici muzicianul, nici scriitorul nu copiază realitatea [...]. Artistul nu face decât să se proiecteze pe el însuși prin altcineva...”³⁶

Ceea ce e important și trebuie reținut este faptul că „scriitorul nu are nevoie să facă experiențe pe contul cititorului. În felul acesta el își discreditează atât propria persoană cât și profesiunea de scriitor.”³⁷

Profesiunea de scriitor este pentru Marin Preda cea mai angajantă, cea mai încărcată de

³⁰ Ibidem, p. 311-312

³¹ Ibidem, p. 377

³² Ibidem, p. 377

³³ Creație și morală, București, Editura Cartea Românească, 1989, p. 418

³⁴ Ibidem, p. 442

³⁵ Marin Preda, Imposibila întoarcere, „Despre acțiunile lui I. L. Caragiale”, Editura Cartea Românească, București, 1975

³⁶ Creație și morală, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 442

³⁷ Ibidem, p. 335

responsabilitate artistică și civică. „Un romancier, de pildă trebuie să fie foarte răbdător și statornic. Să stăruie, ca un actor, ce repetă seri și seri, aceleași replici, să-și fixeze imaginația ca la un aparat de radio, pe același post, ani și uneori zeci de ani. Dacă va schimba «postul», atunci încurcăturile vor fi foarte mari și cititorul va observa lipsa de siguranță în conducerea acțiunii. Nici un alt creator din alt gen nu va fi obligat să facă acest lucru.”³⁸

Uneori contradictorii, dar întotdeauna personale și pline de miez, opiniile lui Marin Preda privind strategiile, tehnicile, conținutul operei literare, precum și opțiunea sa pentru ceea ce numește „un scriitor pur”, opțiunea pe care mărturisește că i-a fost imposibil să o respecte („Idealul e să fii scriitor pur, și așa am dorit întotdeauna să fiu, adică nimic să nu apară cu numele meu, străin de o povestire sau roman. Cu toate acestea, mai târziu îți dai seama că există lucruri pe care le cunoști, și probleme copleșitoare care te obsedează și întârzie să se sublimeze într-o povestire sau roman, și atunci apare necesitatea imediată de a scrie despre acest lucru direct”)³⁹, încărcătura morală pe care i atribuie actului de a scrie, ca și conotația de gest guvernat de luciditate și conștiință dau „poeticii” sale atribute „clasice”.

Marin Preda este un maestru și prin arta narativă. El este creatorul unui stil propriu, în care formele oralității coexistă cu acelea scriptice, exprimarea populară cu aceea intelectuală, neologică.

Marin Preda este, în primul rând, povestitor. Victor Crăciun remarca, în prefața la „**Creație și morală**”, relația dintre autor și operă: „S-a confundat cu opera sa într-o asemenea măsură încât - caz unic în literatura noastră - a lăsat, cel puțin în lumea artistică, impresia suprapunerii cu eroul creat, devenind el însuși aidoma celui mai viu dintre personajele sale, un Moromete. Comportarea sa este „moromețiană”, atitudinea sa față de viață s-ar putea numi „moromețianism”. Astfel, el este și „fiul” și „părintele” lui Moromete. Faptul s-a repetat, pe alte coordonate, cu ultima capodoperă, **Cel mai iubit dintre pământeni**. Așa se face că Ilie Moromete și Victor Petrini sunt cele două fețe ale aceleași personalități, două fețe atât de distincte, pentru că însăși vremurile în care a trăit Marin Preda au devenit altele. În douăzeci și cinci de ani câți despart aceste romane, scriitorul a trecut de la înțelegerea intuitivă a Poianei lui Iocan la marea cultură universală și de la Ion și Baltagul la Celine, Kafka și Marquez, procesul cognitiv împlinindu-se prin confruntări dramatice, descoperiri și redescoperiri, preferințe și eliminări.”⁴⁰

Marin Preda s-a remarcat și prin cultura sa deosebită. Cunoștințele lui diverse domenii erau impresionate, lucru care l-a făcut pe Ion Frunzetti să exclame: „Și pe asta o știi, dom'le?!” era capabil să poarte discuții pe orice temă, transformând locul în care se afla într-o „Poiană a lui Iocan”.

Marin Preda este un creator total, care și-a slujit profesia cu demnitate, nu a plătit tribut împrumuturilor mimetice, oprea sa purtând amprenta personalității sale. Literatura sa își află rădăcinile adânc înfipte în viața socială contemporană, pe care o reflectă cu o mare forță artistică.

BIBLIOGRAPHY

1. Cristea, Valeriu, *Domeniul criticii*, Editura Cartea Românească, București, 1975
2. Crohmălniceanu, Ov.S., *Cronici literare*, E.S.P.L.A., București, 1957
3. Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. III, Editura Minerva, București, 1981
4. Mugur, Florin, *Convorbiri cu Marin Preda*, Editura Albatros, București
5. Preda, Marin, *Creație și morală*, Editura Cartea Românească, București, 1989
6. Preda, Marin, *Imposibila întoarcere*, București, Cartea Românească, 1975
7. Preda, Marin, *Scrieri de tinerețe*, București, Editura Minerva, 1987

³⁸ Ibidem, p. 335

³⁹ Creație și morală, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 432

⁴⁰ Victor Crăciun, Prefață la Creație și morală, Editura Cartea Românească, București, 1989, p.35

8. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, volumul I, ediția a doua revăzută și completată, Editura Cartea Românească, București, 1978
9. Ungheanu, Mihai, *Biblioteca critică: Marin Preda interpretat de ... Antologie, argument*, Editura Eminescu, București, 1976
10. Zane, Rodica, *Marin Preda, monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, Brașov, 2001